Bedri Rahmi

BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU

«Türk sanatından bahsedebilmek için, köye kadar dilim varmıyor, ama kaza merkezlerine kadar gitmedikçe, çemişkezek de küçük bir galeri açılmadıkça TÜRK RESMİ'nden söz etmek biraz zor...

gürol sözen

İnceden bir yağmur yağıyordu. Günlerden Cumartesiydi. Deniz durgun ve karanlıktı. Bir vapur iskeleye yanaşıyordu. Üşümüş elleri ile gazete satıyordu bir çocuk. Dalgın bir adam denize bakıyordu. Birden taşıtlara doğru koşuşmalar başladı. Bir bir daha bir... Yaşlı, genç çocuk nefes nefese. Nefes nefese dolu taşıtlar yollara koyuldular. Kadıköy — Fenerbahçe tranvayındaydım, süzi - dilâra fasılı gibi yol alıyorduk. Yol kenarındaki cılız dallı ağaçların ardında, evler bahçeler, bakkallar ve deniz... Denize inen sokağın köşesinde Todori'nin meyhanesi. Üst üste iskemleler, boş ve ıslak masalar aylı geceleri bekliyordu belki. Belki de gecelerin bulutu sarmıştı dört bir yanlarını.

Tranvay benildeyip durdu, İndik. Bir deniz, iskeleye ve de bir de meyhaneye baktık; Efkâr tepemize yağmurlar yağıyordu.

Durakoduk bir süre ve geri dönüp yola koyulduk. Caddeden sağa sapan dar, toprak bir yol. Elli adım mı, derimki yüz adım ötede sağda Çömlekler, heykeller, çakıltaşları ve boyluboyunca evin ön yüzünde mozaik bir pano. Çıngırak sesi ile açılan bir kapı. Kapının ardında tok ve yalın bir ses: «Merhaba reis.» ve Bedri Rahmi...

Resimler kepçeler, testiler dallar ve kilimler, duvarda raflarda ve yerde. Kırmızı mavi, sarı yeşil kocaman balonlar, tavanda sıra sıra, sıra sıra çiçekler...

Oturduk. Birerde sigara... Sigara parmaklarının arasında eğreti duruyordu. Elleri yaralıydı. «Yaralı» sözünün ardından, «Kim? Neden?» gibi sorular gelir hep. Saçma, barut, top tüfek, duman, Savaş alanından biri mi yoksa? Yok hiç biri ama, asit, boya, belki de biraz içki bu yaraların nedeni... İçki bir yana, boya bir yana ne de resim bir yana. Yalnız okumakla geçiyor günleri. «Şimdiye değin elin ile çalıştın, bundan sonrada kafan ile çalışırsın kuzum», demiş anası. «Öyle olacak, diyor. Bıraktığım yazarlığa dönerim belki de.»

Soruları mı düzenliyorum bir yandan. Ede biyat dalından sorulara yer yok bugün. Ozanlığının resimle ilişkilerine yer yok. «Çatal karam çingenem» den ise hiç söz edilmiyecek. Ne edelim, «Resim Özel sayısı» dedik de geldik. Gün olur böğürtlenler açarsa, çatal karalı çingenelerle gelir gene çalarız çıngıraklı kapıyı...

— İlk sorum. Size, «Türk resmi'nin özelliği» üstüne bir soru yöneltiyseydi nasıl cevaplardınız?

— Türk resminden söz edebilmek için zaman daha çok erken, Türk mimarisi, Türk müziği, Türk edebiyatı üstüne söz edebiliriz ama Türk resmi için değil.

— Dün ve bugün önemsenmediği için, yitirilmiş, dağınık, fakat yer yer derlenen «Ana dolu halk resimleri» var. Masal kahramanlarını konu edinen, sanat kaygusundan uzak bu resimleri, Türk resim sanatına katabilirmiyiz?

— Naif resimleri denen bu resimlere dünyanın her yanında raslanır. Fakat bunları bugün Türk resmi olarak kabul etmek yanlış bir harekettir.

— Peki 16 yüzyıldaki Mehmet Siyah Kalem için...

— Siyah Kalem bir geleneğin devamıdır. Bu gelenek Çin sanatına kadar dayanır.

— Kopukluk ve atlamaları olan bir sanat mı, resim sanatımız? Yoksa belirli bir gelişim çizgisi var mı?

Türkiye de resim sanatının başlaması, Avrupada figüratif sanatın sonuna rastlar. Biz bu bakımdan çok eksiğiz. Batı herşeyi ile batı. Herşeyini en incelerden gelerek izliyebilmiş, araştırabilmiş, geniş bir gözlem içinde. Biz resmi Beyoğlundan Fatih'e bile götüremiyoruz.

— Halk sanatı, halkın ürünü, deyip duruyuruz. Halk sanatının —köylü sanatı da denebilir buna— bir ülke içinde ki yeri nedir?

— Yüzdeyüz yararlı bir sanattır halk sanatı. Bugünün dünya resim sanatını ayrıştırsanız % 80 halk sanatı çıkar arkasından.

— Bugün için «köylü sanatının», gene eski gücünde, içtenliğinde olduğunu söyliyebilir miyiz?

— Söyliyebiliriz. Fakat yavaş yavaş çözülüyor. Aynı motif, aynı duyuş. Oysa o güzelim örgünün boyası kendi yapısı değil. Çarşılar, pazarlardan yapma boyalar alıyorlar. İki gün içinde de solup, ölüyor renk.

— Sanatçılarımız çokluk batı ile ilgi kurdular. Zorunlu bir ilgiydi bu. Salt batı ile ilişki kuran sanatçı, kendi ulusunun yapısından çıkmış mı sayılır? Örneğin, batıdan Matisse ve yer yer hat sanatımızdan etkilenen Kle.

— Matisse. Biz Matisse sevdik ve etkilendik. Ben kilim sevgisini ondan aldım. Demek ki usta bir sanatçı (kim olursa olsun). kendi değerlerini bile tattırabiliyor. Eğer onun sanatı sağlam temellere dayanıyorsa ki o temel, dünyanın temelidir— etkiliyebilir insanı. Evrensel şey bu. Bir başka yazarın yaptını akıllıca okuyan biri, kendi mahallesini, sokağını daha iyi tanıyabiliyor. Diyelim ki Matisse, bunları yapmakla kendi ulusunun yapısından çıkar mı?

— Önce Bruxelles de ve bugünlerde Paris de sergilenen «Türk sanatçıları sergisi» için batılı eleştirmenlerin bazıları, bu sergide ulusun özelliğini taşıyan belirtiler bulamadıklarını yazdılar.

Sizce, resimde ulusallık sorunu gereklimidir?

— Ben şuna inanıyorum. Bugünkü sanatçının yaptığı, sanata birşeyler katabilmesidir. Bir fizikçi düşünün. Türk, Yunan, Alman, Fransız. Bu fizikçiye iyi bir fizikçi denebilmesi için, bağlı bulunduğu sanat ya da bilimine yeni şeyler katması gerekir. Bunun yapabilmek için de iyi bir gözlemci olabilmeli insan. Eskini, yenini araştırabilmelisin.

Bedri Rahmi

Bugün bir Alman, İngiliz, İskandinav resmi var mı ki, bizden ulusal nitelikte resim bekliyorlar.

— Batının bizden beklediği ulusallık ne olabilir öyleyse?

— Bence onlar, İstanbuldan Pier Loti özellikleri arıyor ve istiyorlar, Turistik bir arayış ve bekleme bu.

— Bir sanatçının, eski kültürtünü, uygarlığını araştırması gerekli midir? Yoksa yaşadığı ortamın koşulları ile yetinmek yeter mi?

— Sanatçı iyi bir gözlemci olabilmeli. Kendi geleneğini çağı içinde izliyebilmelidir. Bunun yanısıra dünya uygarlığı da girer konusuna. Yoksa salt kendi ortamı içinde bulunmak, sanatına yeterli olamaz.

— Anadolu halk motiflerinden etkilenmiş bir sanatçısınız. Bu etki aktarmacılık değil de, düşünce ve esin olarak. Kendi resim kişiliğiniz içindeki yeri nedir bunların?

— Ben kilimde, herşeyden önce görülmemiş nakışların bir araya geldiğini gördüm. Onlar dört beş renk ile senfoni denilecek şeyler yarattılar. Mektep medrese görmemiş biri, yapacağı kilimi son ilmiğine kadar kafasında taşıyabiliyor. İmrenilecek şey bu. Ben bunu kıskanıyorum ve diyorum ki:

Yapacağım, işliyeceğim konuyu bu kadar düzenli taşıyabilmeliyim. Etkim burada.

— Resmin yanısıra büyük bir uğraşı mozaik çalışmalarınız var. Resmin yanısıra mozaik çalışmayı gerektiren nedenleri açıklar mısınız?

— Mozaik yapmadan çok önceleri puantist (noktalama) resimler yaptım. Yurt gezilerinin çoğu bu resimlerle doludur. Mozaik parçaları bizde yapılır yapılmaz, ona yöneldim.

Bu sanat dalında beni saran şey şu: Büyük yüzey. Tek açıdan bakmak ve uzaktan bakmak. Mozaik panonun yanına gittiğiniz zaman, göz alanınıza o büyük yüzeyden yalnız bir bölüm girecektir. Bu bölüm ise renkli birkaç taştan başka birşey değildir. Ama uzaklaştıkça, o renk cümbüşü belirmeye başlar. Gözönünde büyük bir cümbüş vardır artık. Bakış olarak önemli bir sanat dalı bu.

— Biraz da Eren hanım için... Eren hanımın resim çizgisi ise daha ayrı, sizinkini karşın. Çalışmalarınızda birbirinizi eleştirdiğiniz oluyor mu? Eren hanımın çalışmalarından söz edermisiniz biraz.

— Eren'in bütün özelliği portrede. Çok az sanatçıda gördüğüm bir titizlik ve başarı var. Mümkün olsa elli portresini bir araya getirir ve bir sergi düzenlerdim. Ama yerleri dağınık. Kimde, nerede olduğu belli değil. Bugün avrupa da bir portre sergisi açılsa, başta gelen bir sergi olur Eren'in portreleri. Şimdi renge yöneldi. Arada bir iki portre yapıyor.

— Yeni çalışmalarınıza gelince.

— Yeni olarak, Amerikada bir kaç sergi açtım. Hemen hemen dört yıldır renge yöneldim. Rengi çok boşlamıştım. Biçim'e önem verdiğim kadar renge önem veriyorum şimdi. Renk dili henüz, biçim dili kadar yaygın bir çevreye seslenmiyor, Yunus'un bir sözü var: «Bir söz söylemek gerek, melekler dahi bilmez onu.»

Her ressamın yepyeni renkler bulması gerekir. Alışagelmiş malzeme ile yeni renkler bulan sanatçı var. Amerikalı ROTHCO. Büyük boyutlara yeni değerler verebiliyor.

Alışılagelmiş malzeme dışında yeni renkler. Boyayı karmak için ne kadar zaman tüketiyorsam, tuvalimi hazırlamak içinde o kadar zaman tüketiyorum. Bunun için kağıtları buruşturarak bir doku elde ettim. Diyebilirim ki yeryüzünde ne kadar kağıt varsa denedim hepsini. Sonra muşambaları buruşturdum. Daha sonrada bu dokuyu doğrudan doğruya palet bıçağı ile boya kalınlığında aradım.

İki yıl önce Amerikada bir malzeme bulmuştum. Modlaj atölyelerinde kullanılan diş macunu kıvamında bir pastel bu. Bu pastel'i çeşitli zeminler üstünde denedim. Toz, mai, boya ve pasta halinde. Şimdi öğrendimki bu boyayı yasak etmişler Amerikada.

Demekki renk kolay değil biçim gibi reis. Renk kimya bence.

— Öz ile biçim'in birbirine göre sınırları nedir? Öz'e burada renk diyebiliriz...

— Ben kare derken, kare içinde ki; mavi, sarı renk önce gözüksün, derim. Sonra da o kare belirsin. Şimdiye kadar biçim ile başlanılmış. Oysa bence, renk öncelik tanır.

— Son sorum. Önce bir sanatçı ve sonra öğretici olarak, günümüz genç sanatçıları için neler düşünüyorsunuz?

— İki buçuk yıldır yurt dışındaydım. Fakat birkaç genç ile karşılaştım. Çini sergileri önemliydi. Övündüm, kıvanç duydum. Geçen yılın sergilerinden bütününü gördüm. Eskiden bize avrupadaki şeyler 10 — 15 yıl gecikerek gelirdi. Bugün ise gençler günü gününe izliyebiliyorlar, batıyı.

Fakat ne olursa olsun, 30 milyonluk bir Türkiye için 30 kadar ressamın oluşu utanılacak kadar az.

Türk sanatından bahsedebilmek için, köye kadar dilim varmıyor ama kaza merkezlerine kadar gitmedikçe, Çemişkezek de küçük bir galeri açılmadıkça, Türk RESMİ'nden sözetme biraz zor bence...

Gene çıngıraklı kapı. Karanlık bir gökyüzü sonra. Yele katılıp yokolan bir yağmur Yok olan bir deniz! Sokak lambalarının ışığı ile parıldayan tranvay rayları. Evlerde ölgün ışık Gökte yıldızlar ve saman yolu...

Resimler kepçeler, testiler dallar ve kilimler, duvarda raflarda ve yerde. Kırmızı, mavi, sarı, yeşil kocaman balonlar, tavanda sıra sıra evde kaldı, kapanan kapılar ardında. Sıra sıra çiçekler ve dilimizde Yunus «Bir söz söylemek gerek, melekler dahi bilmez onu...»

BEDRİ RAHMİ — GÜROL SÖZEN